

Kardinolas Christoph Schönborn

„Visa sukurta jam“: Kristus – kūrimo tikslas

Septintoji katechezė iš ciklo „Kūrimas ir evoliucija“

Venecijos šv. Morkaus katedros prieangyje viena iš mozaikų skirta kūrimo darbui. Tiksliai laikantis trijų pirmųjų Pradžios knygos skyrių, vaizduojamas dangaus ir žemės sukūrimas, vainikuojamas žmogaus kaip vyro ir moters sukūrimo, nuodėmingasis nuopuolis, galiausiai išvartytas iš rojaus.

Siksto koplyčioje pavaizduotas žmogaus sukūrimas gerai žinomas ir dažnai cituojamas (kartu šiais vaizdais neretai ir piktnaudžiaujama): Dievo Kūrėjo ranka beveik liečia Adomo, jo kūrinio, ranką. Kūrėjas vaizduojamas galingas, su tankia, ilga barzda – jis turi atrodyti kaip tikras Dievas Tėvas. Toksai seno Dievo Tėvo kaip Kūrėjo ir Jėzaus Kristaus Tėvo įvaizdis aptinkamas daugybėje Trejybės vaizduojančių paveikslų.

Visiškai kitaip Šv. Morkaus katedroje: šiose XIII a. pradžios mozaikose Dievo Tėvo niekur nematyti. Kūrėjas yra Jėzus Kristus, aiškiai atpažįstamas iš savo pavidalo ir kryžiaus formos nimbo. Kristus – pasaulio Kūrėjas! Tą pat matome mozaikų cikle Monrealėje, Sicilijoje. Senoji ikonografinė tradicija vieninga: Kristus visada vaizduojamas kaip Kūrėjas. Tik Renesanse (išskyrus pavienes išimtis) nuo šios ikonografijos nusigręžiama ir imama vaizduoti Dievą Tėvą.

Kristus – pasaulio Kūrėjas

Šv. Morkaus katedros cikle vaizdų kalba sąžiningai „perteikiama“ tai, kas daug kur paliudyta Naujajame Testamente. Čia norėčiau priminti Jono evangelijos įžangą: „Pradžioje buvo Žodis. Tas Žodis buvo pas Dievą, ir Žodis buvo Dievas. Jis pradžioje buvo pas Dievą. Visa per jį atsirado, ir be jo neatsirado nieko, kas tik yra atsiradę“ (Jn 1, 1–3). Kristus – pasaulio Kūrėjas! Tačiau tokį tikėjimo požiūrį („Pasaulis per jį atsiradęs“, Jn 1, 10) dar labiau pranoksta tai, kas yra krikščioniškojo tikėjimo centras, didžiausias paradoksas ir slėpinys. Jonas savo įžangoje tai išreiškia šitaip: „Tas Žodis tapo kūnu ir gyveno tarp mūsų; mes regėjome jo šlovę – šlovę Tėvo viengimio Sūnaus, pilno malonės ir tiesos“ (Jn 1, 14).

Šiandien minėdami pirmąsias popiežiaus Jono Pauliaus II išėjimo metines, prisimename, kokia svarbi reikšmė didžiojo popiežiaus mąstyme, mokyme ir gyvenime teko Iškūnijimo slėpiniui. Jo pirmoji enciklika (*Redemptor hominis*, 1979 03 04) pradedama žvilgsniu į Iškūnijimą:

„Žmogaus Atpirkėjas Jėzus Kristus yra visatos ir istorijos centras. Šią reikšmingą istorijos valandą, kurią išgyvena Bažnyčia ir visa didžioji šių laikų žmonijos šeima, į jį krypsta ir mano mintys, ir mano širdis. <...> Artėjame prie datos, kuri <...> mums primins ir leis ypatingu būdu iš naujo suvokti pagrindinę tikėjimo tiesą, kurią savo evangelijos pradžioje išreiškė šventasis Jonas: *Žodis tapo kūnu ir gyveno tarp mūsų, ir: Dievas taip pamilo pasaulį, jog atidavė savo vienatinį Sūnų, kad kiekvienas, kuris jį tiki, nepražūtų, bet turėtų amžinąjį gyvenimą.*

<...> Tas išganomasis darbas vainikavo Dievo meilės plano numatytą žmogaus istoriją. Dievas išžengė į žmonijos istoriją – kaip žmogus jis tapo tos istorijos subjektu, vienu iš milijardų ir kartu vieninteliu tokiu! Įsikūnydamas Dievas suteikė žmogaus būčiai jau nuo pradžios sumanytą matmenį. Jis padarė tai taip neatšaukiamai, kaip gali tik tai jis, – vadovaudamasis savo amžinąja meile ir gailestingumu, remdamasis visa savo dieviškąja laisve, ir kartu taip dosniai, kad, turėdami prieš akis gimtąją nuodėmę ir visą žmonijos nuodėmių istoriją, žmogaus proto, valios ir širdies suklydimus, su nuostaba galime pakartoti šventosios liturgijos žodžius: *Tikrai laiminga ta kaltė, kuri susilaukė tokio didžio Atpirkėjo!*“

Iš Vatikano II Susirinkimo tekstų popiežius Jonas Paulius II tikriausiai nė vieno dažniau necitavo už šį: „Iš tiesų žmogaus slėpinys tikrai nepaaiškėja niekur kitur, tik įsikūnijusio Žodžio slėpinyje“ (*Gaudium et spes*, 22). Dievas, pasaulis, žmogus – visa pasirodo naujoje šviesoje Dievo-žmogaus Jėzaus Kristaus slėpinio dėka. Ką apie žmogų, kosmosą, patį Dievą mums sako Dievo įsikūnijimas Jėzuje Kristuje? Šis klausimas yra šiandienės katechezės tema. Čia vėlgi tegalime pateikti kontūrus, glaustas nuorodas ir paskatas tolesniam apmąstymui.

Pirmiausia – žmogaus klausimas. Jei Jėzus Kristus yra žmogumi tapęs Dievo Sūnus, kaip moko krikščionių tikėjimas (tam karštai prieštarauja judaizmas ir islamas, kitokia forma ir didžiosios Azijos religijos), tada nepakartojama žmogaus vieta visoje Visatoje dar daugiau sutvirtinama ir iškeliamą. Jis, Kristus, pasak Susirinkimo, yra „tobulas žmogus“, Kūrėjas, dabar tampa visų žmonių broliu: „Juk jis, Dievo Sūnus, įsikūnijimu tarsi susijungė su kiekvienu žmogumi“ (*Gaudium et spes*, 22). Ir šiuos žodžius mėgdavo cituoti popiežius Jonas Paulius II. Jei žmogus yra „kūrinijos viršūnė“, tai Kristus yra „žmogaus viršūnė“.

Ar čia mes pasaulyje, visiškai besiskiriančiame nuo gamtamokslių tyrimų pasaulio? O gal tai tiesiog skirtingi „kalbos žaismai“, kurių ryšys su tikrove galiausiai bereikšmis? Ar Kristaus kaip Kūrėjo ir Atpirkėjo slėpinys turi „tikrovę apšvieičiančios“ jėgos, atveriančios gamtamokslio dvasios pasauliui naujus horizontus? O gal, priešingai, gamtamokslinės žinios ir teorijos verčia „nuo sosto nuversti“ ne tik žmogų, bet net ir

Kristų? Kokia vieta žmogumi tapusiam Dievui turėtų tekti visame evoliucijos procese (jei tokia išvis galima)? Toks mokslo publicistas, kaip Hoimaras von Dietfurthas (+1989), populiarus devintojo dešimtmečio autorius, manė, jog evoliucinis pasaulėvaizdis nebeleidžias priskirti Jėzui Kristui „absoliučios“ reikšmės. Štai jo argumentas:

„Absoliutumas, priskiriamas Betliejaus įvykiui iki šandien gyvuojančioje krikščioniškojoje sampratoje, prieštarauja ši įvykių įsameninančio vyro tapatinimui su *homo sapiens* pavidalo žmogumi. Vieningai sutariama, jog toks žmogus, koks yra šandien, yra netobula, „negatava“ būtybė ir biologiniu aspektu. Kalbant evoliucijos istorijos sąvokomis, jis dar nėra iki galo įveikęs gyvūno-žmogaus pereinamojo lauko, nėra visiškai tapęs tikru žmogumi.

Ar tapatinimas su tokia būtybe tikrai, žvelgiant į ateitį, nepavaldus istoriniam santykinumui? Problemos neįmanoma pašalinti ir iš akių išleidžiant būsimą, taigi šandien dar ne realią mūsų evoliucinių ainių egzistenciją. Mat „absoliutumas“ apima ir nepriklausomybę nuo bet kokios būsimos raidos. Galvoje turima konkretaus, istorinio asmens, suvoktino ir kaip *homo sapiens*, niekada nekintanti reikšmė.

Nematau, kaip kitaip pašalinti prieštaravimą nei pripažįstant esminį istorinį santykinumą ir Jėzaus Kristaus asmeniui. Kodėl gi to nebūtų įmanoma padaryti nepaliečiant esmės, kuri čia vienintelė svarbi? Surasti tinkamas formuluotes turėtų būti palikta teologams. Aš tik galiu atkreipti dėmesį į tai, jog čia glūdi problema („*Wir sind nicht nur von dieser Welt*“). Tb-Ausgabe 1984, p. 21 ir t.).

Mėginti suderinti gamtamokslį ir krikščionių tikėjimą „nedidele“ tikėjimo pagrindinio slėpinio atsisakymo kaina negalima. Tai pranoktų abiejų pusių jėgas, būtų aiškiai peržengtos ribos.

Ar įmanoma kartu aprėpti evoliucinį pasaulėvaizdį ir krikščionių tikėjimą? Šandien galime paminėti vieną vardą – tėvas Pierre'as Teilhard'as de Chardinas, jėzuitas, kurio ginčų sukėlusį kūryba ilgą laiką skleidė didelį dvasinį žavesį. Jis mirė Niujorke 1955 m. Vėlykų sekmadienį.

„Visa juo laikosi“

Pradėkime nuo to, kas sakoma Biblijoje. Daug kur Naujajame Testamente Kristus aukštinaamas kaip Kūrėjas, kaip tas, per kurį Dievas visa sukūrė. Greta Jono įžangos bene nedviprasmiškiausias tekstas, kuriame į Kristų žvelgiama pro kosminę prizmę, yra himnas, pateiktas laiško Koloso bendruomenei pirmame skyriuje. Pasiklausykime pirma galingų šio himno žodžių:

„Su džiaugsmu dėkokime Tėvui, kuris padarė mus tinkamus paveldėti šventųjų dalį šviesoje, kuris išgelbėjo mus iš tamsybių valdžios ir perkėlė į savo mylimojo Sūnaus karalystę; jame mes turime atpirkimą, nuodėmių atleidimą. Jis yra neregimojo Dievo atvaizdas, visos Kūrinijos pirmagimis, nes jame sukurta visa, kas yra danguje ir žemėje, kas regima ir neregima, ar sostai, ar viešpatystės, ar kunigaikštystės, ar valdžios. Visa sukurta per jį ir jam, jis yra pirma visų daiktų, ir visa juo laikosi. Ir jis yra Kūno – Bažnyčios galva. Jis – pradžia, mirusiųjų pirmagimis, kad visame kame turėtų pirmenybę, nes Dievas panorėjo jame apgyvendinti visą pilnatvę ir, darydamas jo kryžiaus krauju taiką, per jį sutaikinti su savimi visa, kas yra žemėje ir danguje“ (Kol 1, 12–20).

Prieš imdamiesi aiškinti šią ankstyvųjų krikščionių giesmę, dėmesį turėtume atkreipti į chronologiją. Įsivaizduokime, taip sakant, „plastiškai“: „30 m. per Paschos šventę Jeruzalėje už mesijines intrigas prie kryžiaus prikalamas vienas Galilėjos žydas. Po maždaug 25 metų buvęs fariziejus Paulius cituoja <...> himną apie tą nukryžiuotąjį“ (M. Hengel. *Der Sohn Gottes*. Tübingen 1977, p. 9). Jis laiko galilėjetį „Kūrinijos pirmagimių“, buvusiu pirma visų daiktų, „nes jame sukurta visa, kas yra danguje ir žemėje“. Nukryžiuotasis yra Dievui lygi būtybė, turinti tikrai kosminę, visuotinę reikšmę. „Visa juo laikosi“. Jis yra ne tik tas, kuriuo laikosi pasaulis, bet ir visuotinis Sutaikintojas, kurio kryžiaus krauju įsteigta taika, kad per jį visa būtų sutaikinta.

Kaip atsitiko, kad nedidelės, visame anuometiniame pasaulyje išsibarsčiusios krikščionių bendruomenės, prabėgus keleriems metams po savo Steigėjo mirties, ėmė žvelgti į jį tokioje didingoje, visuotinėje perspektyvoje, o save, Bažnyčią, laikyti jo Kūnu, per kurį jis įgyvendina savo vienijimo bei sutaikinimo darbą?

Arba šios „mesijinės bendruomenės“ buvo išprotėjusios, prasimanytų idėjų apakinti sektantai, arba jie buvo didžiulės šviesos, vizijos, siūliusios visiškai naujas, nesurikiuotas išvalgas į pasaulio tikrovę, nešėjai. Jūsų neturėtų stebinti, kad aš laikausi antrojo įsitikinimo ir to, kad šioje didingoje, kryžių ir kosmosą sujungiančioje vizijoje ir šandien slypi nepriylgstamas atvėrimo prasmei potencialas. Tai patraukianti, žavinti vizija, kurios jėgos nesumenkino milžiniška gamtamokslis pažanga. Bet dabar – trumpas paaiškinimas.

Himnas simetriškai padalytas į du posmus. Pirmajame kalbama apie kūriniją, antrajame – apie atpirktąją kūriniją, t. y. apie Bažnyčią. Kristaus funkcija abiejose plotmėse nusakoma trejopu priežastingumu: „jame“, „per jį ir jam“; kosmosas ir Bažnyčia sumanyti bei įsteigti visiškai jame, per jį įgyvendinti, nuo pat pradžių sukurti turint jį prieš akis kaip tikslą ir keliaujantys jo kaip tikslo link.

Šioje patraukiančioje, uždegančioje vizijoje kosmosas ir Bažnyčia vieningai paklūsta vienai Galvai. Abiejuose posmuose galva ir versme laikomas tikrai viską apėriantis ir viskam vadovaujantis Kristus.

Neužmirština: šiame požiūryje „visa“ tiek sukurtojoje visatoje, tiek atpirktojoje visatoje, t. y. Bažnyčioje, apima ir dangiškųjų galybių pasaulį, vadinasi, ne tik „kas regima“, bet ir „kas neregima“, t. y. „ar sostus, ar viešpatystes, ar kunigaikštystes, ar valdžias“ (plg. Kardinolas Giacomo Biffi. *Gesu di Nazaret centro del cosmo e della storia*. Torino 2000, 135–152).

Prieš padarydami keletą išvadų iš šios didingos Kristaus vizijos, atkreipsime dėmesį dar į kelis Naujojo Testamento tekstus, šį požiūrį dar labiau išplečiančius. Pirmiausia minėtinas kažkiek panašus Laiško efeziečiams pradžioje pateikiamas himnas, kuriame Kristus laikomas tuo, per kurį Dievas įgyvendina savo planą: „visa, kas yra danguje ir žemėje, iš naujo suvienyti Kristuje kaip galvoje“ (*Ef 1, 10*). Ypač įspūdingi yra Laiško žydams pradžios žodžiai:

„Daugel kartų ir įvairiais būdais praeityje Dievas yra kalbėjęs mūsų protėviams per pranašus, o dabar dienų pabaigoje jis prabilo į mus per Sūnų, kurį paskyrė visatos paveldėtoju ir per kurį sutvėrė pasaulius. Jis, Dievo šlovės atšvaitas ir jo esybės paveikslas, palaiškantis savo galingu žodžiu visatą, nuplovęs nuodėmes, atsisėdo [Dievo] Didybės dešinėje aukštybėse ir tapo tiek pranašesnis už angelus, kiek prakilnesnį už juos paveldėjo vardą“ (*Žyd 1, 1–4*).

Ir šiuose žodžiuose aptinkame tris matmenis, minimus Laiške kolosiečiams pateiktame himne. Ir čia Dievo Sūnus yra visatos pradžia, centras ir tikslas:

- Per jį, Sūnų, Dievas visa sukūrė.
- Kiekvieną akimirką jis, Sūnus, savo galingu žodžiu palaiko visatą.
- Jį, Sūnų, Dievas „paskyrė visatos paveldėtoju“, tai yra galutiniu visa ko tikslu.

Kaip ir Laiške kolosiečiams, šie trys matmenys – kilmė, dabar ir tikslas – čia irgi susiję tiek su kuriamąja, tiek su išganomąja tvarka („nuplovęs nuodėmes“). Kas plaukia iš tokios vizijos gamtamokslis ir tikėjimo pokalbio atžvilgiu?

Velykos kaip naujasis kūrimas

Pamėginkime glaustai apmesti svarbiausius šios vizijos padarinius. Ji „nenukrito“ tiesiog iš dangaus, bet turi priešistorę ir konkretaus patyrimo foną. Jos priešistorė yra žydų tautos ilgai puoselėta, sunkių išbandymų patikrinta vilties vizija. Nė viena kita tauta taip aiškiai, taip giliai neišplėtojo ir apreiškimo būdu negavo tiesos apie pasaulio ir žmogaus sukurtumą. Nė viena kita tauta nebuvo taip tvirtai įsitikinusi Kūrėjo darbų išmintimi bei protingumu. Kartu nė viena kita tauta taip realistiškai netraktavo to, kas neigiama, bloga, pikta, galios, įvairiškai iškreipiančios pasaulį ir istoriją bei grasinančios sugriauti Dievo projektą.

Tik šios blaivios ir kartu vilties kupinos pasaulio ir istorijos sampratos fone tampa aiški tokio Jėzaus Kristaus sukulto vilties „sprogimo“ priežastis.

Klausiamo, kaip buvo galima, kad, prabėgus vos keletriems metams nuo Jėzaus mirties ant kryžiaus, nedidelės jo mokinių bendruomenės galėjo giedoti tokį himną, koks yra Laiške kolosiečiams. Į tai tėra vienas įtikimas atsakymas: Jėzaus prisikėlimas! Visą pakeitė Velykų rytas. Tokiems seniems pranašų vilties simboliams, kaip naujas pasaulis, sutaikintas kosmosas, jis suteikė konkretų ir tvirtą pagrindą. „Viešpats tikrai prisikėlė“ – šis persigandusių apaštalų velykinis šūksnis liudija naujos pasaulėžiūros išsižiebimą. Čia, kaip ir baltoje šviesoje, jau glūdėjo visos spektro spalvos, kurios po to išiskleidė apmąstant bei gilinant tai, kas patirta.

Pirma sušvitusi spalva tikriausiai buvo atsakymas į mums, žmonėms, labiausiai ramybės neduodantį klausimą: kodėl egzistuoja kančia ir mirtis? Tūkstančiais būdų išgyvenama neigiamybė aiškiai kalba Kūrėjo, sukūrusio savo kūrinį su meile ir iš meilės, nenaudai. O būtent tokiu, remdamasi savo patyrimu, jį laikė anksatyvoji Bažnyčia: „Su džiaugsmu dėkokite Tėvui <...>, kuris išgelbėjo mus iš tamsybių valdžios ir perkėlė į savo mylimojo Sūnaus karalystę“ (*Kol 1, 12 ir t.*).

Atpirkimas iš „tamsybių valdžios“ pasiektas Jėzaus prisikėlimu. Jis yra „mirusiųjų pirmagimis“ (*Kol 1, 18*) ir todėl naujosios kūrinijos pradžia (plg. *2 Kor 5, 17*). Todėl ir Pauliaus žodžiai, kuriais nusakomi prisikėlimo padariniai, yra himno pobūdžio: „Kada šis gendantis [kūnas] apsiliks negendamybe ir šis marus [kūnas] apsiliks nemarybe, tuomet išsipildys užrašytas žodis: Pergalė sunaikino mirtį! Kurgi, mirtie, tavoji pergalė? Kurgi, mirtie, tavasis geluonis?! <...> Bet dėkui Dievui, kuris duoda mums pergalę per mūsų Viešpatį Jėzų Kristų“ (*1 Kor 15, 54–55. 57*).

Iš tikrumo Jėzaus prisikėlimu išauga ankstyvosios Bažnyčios tikrumas, kad Prisikėlusysis yra visatos tikslas, kad būtent jis yra tas, kuriam viskas sukurta. Jėzaus prisikėlimas, taip sakant, galutinai garantuoja

„neigiamą entropiją“: visata juda ne mirties, bet gyvenimo link. Visata yra ne beprasmis aklių jėgų žaismas, bet, pasak popiežiaus Benedikto XVI, *progetto intelligente*, projektas su laiminga pabaiga, projektas, kuriam žadamas *happy end*.

Tačiau šis vilties kupinas požiūris neignoruoja neigiamybės, neturi jos neigti, ją menkinti ar atmesti kaip „vadinamąjį blogį“ (K. Lorenz, †1989). Krikščioniškasis požiūris neatskiria vilties nuo kančios, jame išsitenka kosmosas ir kryžius; kryžius laikomas – ypač įspūdingai Didžiojo penktadienio liturgijoje – gyvybės medžiu, ant kurio gyvybė nugalėjo mirtį, meilė – blogį. Kosmoso *progetto intelligente*, apie kurį kalbėjo popiežius Benediktas XVI, yra *progetto di amore*, meilės planas.

Kad tai ne iliuzija, ne neišsipildžiusių žmogaus lūkesčių projekcija, patikimai patvirtinti gali tik Kristus. Paulius Kristuje atrado nepajudinamą tikrumą, kad meilė, Kristaus meilė, nugali. Todėl popiežius Jonas Paulius II mums taip primygtinai priminė: „Žmogaus slėpinys tikrai nepaaiškėja niekur kitur, tik įsikūnijusio Žodžio slėpinyje“ (*Gaudium et spes*, 22).

Todėl Laiško kolosiečiams himne Kristus laikomas žmogaus provaizdžiu, tam tikra prasme modeliu, į kurį žiūrint buvo sukurtas žmogus. Kristus yra „neregimojo Dievo gyvavaizdis“. Todėl kiekvienas žmogus yra „Kristaus ikona“ (plg. G. Biffi, *op. cit.*, p. 143). Todėl, mano akimis, tokios spekuliacijos, kaip Hoimaro von Ditfurtho, kai šiandienis žmogus laikomas „tik“ evoliucijos „antžmogio“ link „pereinamuoju lauku“, yra beprasmės. Kristuje mums dovanotas tikrasis žmogaus „evoliucijos“ tikslas: tapti panašiam į jį reiškia įgyti visą, realizuotą, pavykusį žmogiškumą. Turime laukti ne *homo sapiens* utopinio „post-žmogiško“ pavidalo, bet žmogaus pilnatviško, malone paremto pavidalo, koks prieš mūsų akis sušvinta šventuosiuose ir iki galo yra įgyvendintas Kristuje.

Jei Kristus yra „projekto“ tikslas, tai pastarasis jau nuo pradžių yra „jame“ numatytas ir „per jį“ įgyvendintas. Jonas savo evangelijos išžangoje Kristų laiko Žodžiu (*Logos*): „Pradžioje buvo Žodis. Tas Žodis buvo pas Dievą, ir Žodis buvo Dievas“. Ką reiškia Žodis? Tai, žinoma, reiškia žodį, bet kartu ir prasmę, protą, esminę paskirtį. „Visa per jį atsirado, ir be jo neatsirado nieko“. Didžioji krikščioniškojo mąstymo tradicija tai suprato taip, kad Žodį (*Logos*) ir daiktų *logoi* sieja vidinis ryšys. Daikto *logos* yra tai, kas jį sudaro bei apibrėžia pačioje gilumoje, jo savitumas ir esminė paskirtis. Jei kiekvienas kūrinys turi savo paties *logos*, tai jame glūdi Kūrėjo, Žodžio (*Logos*), pėdsakas. Tai norima pasakyta mokyme apie *vestigia Dei*, Dievo pėdsakus kūrinuose. Dievo pėdsakai kūrinijoje yra Žodžio, Kristaus, kuriam ir per kurį ir kuriam visa sukurta, pėdsakai.

Todėl Žodis–Kristus į šį pasaulį ateina ne kaip svetimas, kaip savotiškas „išibrovėlis“. Priešingai, Jonas mums sako: „Jis atėjo pas savuosius“. „Viskas tau priklauso“, – giedame trečiame *Te Deum* posme. Jonas, be to, taip kalba apie Žodį–Kristų: „Jame buvo gyvybė, ir ta gyvybė buvo žmonių šviesa. <...> Buvo tikroji šviesa, kuri apšviečia kiekvieną žmogų, ir ji atėjo į šį pasaulį. Jis buvo pasaulyje, ir pasaulis per jį atsiradęs, bet pasaulis jo nepažino“ (*Jn* 1, 4. 9–10).

Argi Jonas šiais žodžiais nesako maždaug to: Žodis yra Kūrėjo žodis, nuaidintis kiekvieno kūrinio vidinėje gilumoje, kūrybinis protas, suteikiantis visiems daiktams prasmę, esmę ir gebėjimą veikti. Žodis taip pat yra šviesa, veikianti mūsų protę, jį apšviečianti bei nuskaidrinanti taip, kad jis gali išsiskverbti į kūrinų pasaulį ir įžiūrėti daiktuose Kūrėjo pėdsakus. Dievo Žodis veikia ir kaip Kūrėjo pėdsakas kūrinuose, ir kaip šviesa žmogaus protę, kad jis Kūrėjo pėdsakus galėtų suvokti ir pažinti.

Šventasis Tomas Akvinielis (†1274) teigia, jog (sukurtieji) daiktai išsidėstę tarp dviejų „protų“ (*res inter duos intellectus constituta*): tarp dieviškojo proto, kuris juos sukūrė, ir žmogiškojo proto, kuris juos gali pažinti. Daiktai suprantami, nes protingi. Galime juos suprasti, nes per savo protą turime dalį Dievo prote.

Dabar galima kritiškai paklausti: ką šios aukštos teologinės mintys reiškia gamtos mokslininkui, konkrečiai užsiiminėjančiam savo kasdieniu darbu, sunkiai nedideliais, o kartais ir dideliais žingsniais žengiančiam pažinimo keliu?

Kaip grynai filosofinis, Dievo klausimas iškyla retai. Žingsniuojat vien indukcijos keliu, remiantis vien pasaulio stebėjimais, vargu ar atrandama tai, ką girdėjome ankstyvosios Bažnyčios himne apie Kristų. Tiesa, vadovaudamiesi katalikų tikėjimu, tvirtai laikomės to, jog Dievo neregimasis ypatybės galime išvelgti protu iš jo kūrinų (plg. *Rom* 1, 20), tačiau „pažinimo didybė“, apie kurią kalba Paulius (*Fil* 3, 8), yra gryna malonės dovana.

Pažinti Kristų pirmiausia reiškia būti jo pažintam. Sutikti jį reiškia būti jo surastam: jame „slypi visi išminties ir pažinimo lobiai“, teigia Paulius tame pačiame Laiške kolosiečiams (*Kol* 2, 3). Surasti Kristų reiškia surasti tą, kuriuo viskas laikosi, kuris visa palaiko savo galingu žodžiu. Kristaus pažinimas, artumas jam, vienijimasis su jo kančia ir jo prisikėlusiu gyvenimu nieko nepakeičia, nepanaikina konkretaus darbo triūso, bet atveria įstabų prasmės horizontą, sustiprina dažnai silpną, blėsčiojančią proto šviesą ir dovanoja gyvenimo tiesumą, padarantį protą aiškų bei šviesų. Galiausiai Kristaus pažinimas dovanoja viltį, kuri nepaągauna, viltį, kad visos žavinčios kūrinijos grožybės,

visos nuostabios sudėtingybės, tiksliai suderinta visų jėgų ir elementų sąveika yra ne tuščias žaismas virš mirties neišvengiamos bedugnės, bet ateinančio, būsimą pasaulio, kur mirtis nebeturės balso, nuojauta. Bet pirmiausia pats Kristus savo egzistencija, gyvenimu ir kančia vienintelis tikrai patikimai įmena nerimą keliančią blogio pasaulyje mįslę. Tikrai jame nerami širdis suranda atilsį. Jis vienintelis galėjo suteikti kančias, nesėkmei, žlugimui, mirčiai nelauktą vertę. Retai visas pasaulis tą taip aiškiai pajautė, kaip dienomis iki ir po 2005 m. balandžio 5-osios, kai popiežius Jonas Paulius II iki galo nuėjo savo kryžiaus keliu.

Kas protui atrodo nevertinga, Kristaus šviesoje tampa reikšminga, prasminga, sušvinta kaip įtikimas liudijimas. Prieš metus ši prasmė sušvito daugybei žmonių toli už Bažnyčios ribų.

Teilhard'as de Chardin'as – Kristaus liudytojas

Šiandien turime paminėti – bent keliais žodžiais – dar vieną žmogų – Pierre'ą Teilhard'ą de Chardin'ą SJ. Būdamas gamtos mokslininkas (paleontologas) ir teologas, jis kaip nė vienas kitas mėgino Kristaus pažinimą sujungti su evoliucijos idėja. Jo patraukli vizija liko ginčytina, tačiau daugeliui žmonių suteikė didelių vilčių tikėjimo viziją ir gamtamokslinį požiūrį suvienyti pajungiant juos „vienai galvai“, Kristui kaip „evoliucijos varikliui“.

Visata laikoma apimta didžiulio judėjimo aukštyn, vis didesnio sudėtingumo ir vidujiškumo link, nuo materijos – gyvybės ir dvasios link. Tai kryptingas judėjimas (tuo Teilhard'as skiriasi nuo manančiųjų, jog evoliucija yra bekryptė), nuo geogenezės vedantis prie biogenezės ir psichogenezės. Tačiau šis judėjimas aukštyn atbaidomas tik tada, kai kosmogenezė virsta „kristogenezė“. Su žmogaus pasirodymu užbaigiama pasyvaus evoliucijos priėmimo etapas ir pasiekama autoevoliucijos epocha. Šio viršūnė yra Kristaus pasirodymas. Jis tampa regimu evoliucijos centru, jos poliumi ir tikslu – Omega tašku. Žmogumi tapęs Žodis, regimai pasirodantis tam tikrame evoliucinės ašies taške, iki tol buvo neregimasis „evoliucijos variklis“. Jis tikrai yra kosminio Kūno galva, tokia, kad Kristus tikrai viską išpildo, viską vairuoja, viską atbaigia. „Visa visata *ipso facto* paženklinta jo pobūdžio, jo pasirinkimo, gaivinama jo formos“. Kristus Teilhard'ui de Chardin'ui yra paties kosmoso energija. Juk įsikūnydamas pats Dievas „palyra“ į materiją ir, „rikiuodamas bei planuodamas tai, ką mes vadiname evoliucija“, veikia joje ir iš jos. Įsikūnijimas reiškia savotišką kosmoso „kristifikaciją“. Šioje perspektyvoje Teilhard'as de Chardin'as taip pat žvelgia į Kristaus kryžių. Jis tampa kosminės raidos sunkumo įveikimo momentu. Prisikėlęs Kristus išlaisvinamas neribotam kosminiam veikimui ir kosminę evoliuciją gali atvesti į tašką Omega, kuris yra galutinė pasaulio „amorizacija“ (virtimas meile), atbaigiama

paruzija, Kristaus grįžimu (visos citatos iš: Leo Scheffczyk. „Die Christogenese Teilhards de Chardin und der kosmische Christus bei Paulus“, in: *Schwerpunkte des Glaubens. Gesammelte Schriften zur Theologie*. Einsiedeln 1977, 249–279).

Šių aiškiai per trumpą pastabų apie Teilhard'ą tikrai nepakanka jo pastangoms įvertinti. Žavesys, kurį Teilhard'as de Chardin'as skleidė ištiesai kartai, mano akimis, kilo iš jo radikalaus gamtamokslio ir krikščionių tikėjimo aprėpimo. Ši mokslo ir tikėjimo vienybės vizija neabejotinai buvo ir problemiška. Kritikai pakankamai įtikinamai parodė, jog jis iki galo tinkamai neatsižvelgė į abi puses. Jo pateikta evoliucijos kaip kylančio judėjimo, be pertrūkio gimdančio vis aukštesnes formas, vizija yra daugiau filosofinė spekuliacija negu griežta mokslinė teorija. Kristaus kaip evoliucijos variklio „sugamtinimas“ negalėjo susilaukti teologinių prieštarų. Nepaisant kritikos iš abiejų pusių, jo reikalą daug kas suvokė ir vertino. Įspūdingas vienas dalykas: jo žavėjimasis Kristumi. Jo meilė Kristui pavertė jį savotišku „evoliucijos mistiku“, tolimu šiandien plačiai paplitusio evoliucionizmo materialistinėms idėjoms. Taikydamas mūsų temai, pirmiausia konstatuoja: Teilhard'as de Chardin'as išdrįso imtis to, kas buvo rizikinga ir kartu būtina. Didingą krikščionių tikėjimo į Dievo įsikūnijimą Jėzuje Kristuje viziją jis išdrįso traktuoti kaip teikiančią įkvėpimą savo gamtamoksliniams tyrimams bei mąstymui ir ją kaip tokią čia taikyti. Kita vertus, savo gamtamokslinę tiriamąją veiklą jis visada atverdavo didiesiems horizontams, kuriuos jam atskleidė jo krikščioniškasis tikėjimas.

„Valdykite žemę“: atsakomybė už kūriniją

Aštuntoji katechezė iš ciklo „Evoliucija ir kūrimas“

Nedaug Biblijos sakinių šiandien susilaukia tiek priešiško bei atmetimo kaip garsioji Pradžios knygos 1 skyriaus 28 eilutė: „Valdykite žemę!“ Žinomas vokiečių autorius vieną savo smarkų poleminių rašinių pavadinęs „Žiaurūs krikščionybės padariniai“ (Carl Amery. *Das Ende der Vorsehung*. Reinbeck 1972). Nuo šio dieviškojo įsakymo žmonijai padarinių šiandien kenčias visas pasaulis. „Žmogui paskirta užduotis valdyti žemę pastūmėjo tuo lemtingu keliu, kurio karti pabaiga dabar ima ryškėti“ – pasaulinė ekologinė katastrofa, gyventojų perteklius, tikėjimas pažanga, viešpatavimo pasauliui ideologija. „Kuo anksčiau didžiavomės, būtent kad tikėjimas sukūrimu nudievinęs pasaulį ir padaręs jį protingą, kad saulė, mėnulis ir žvaigždės yra nebe